

Sp. 289. Tillaga til þingsályktunar [158. mál]
um heildarskipulag Suðurlandsundirlendis.

Flm.: Unnar Stefánsson.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að fela skipulagsnefnd ríkisins í samráði við rannsóknaráð ríkisins, hagstofustjóra, Framkvæmdabankann, nýbýla-
stjóra, raforkumálastjóra og aðra sérfróða aðila ásamt þar til kjörnum fulltrúum
viðkomandi sýslufélaga að gera svo fljótt sem auðið er frumdrög að heildarskipu-
lagi Suðurlandsundirlendis, miðað við 10—15 ára tímabil. Skal að því stuðlað, að
mannvirkjagerð hins opinbera og önnur fjárfesting á svæðinu miðist við að fá sem
hagkvæmasta nýtingu orkulinda og annarra lands- og sjávargæða.

Greinargerð.

Tillaga þessi var flutt á síðasta þingi, og fylgdi henni þá svofelld greinargerð:
„Fyrirfram-heildarskipulagning landssvæða ryður sér mjög til rúms erlendis, og
er nauðsynlegt, að Íslendingar fylgist með þeirri þróun. Þjóðin hefur ekki efni á
að láta byggð og atvinnulíf þróast á jafn-tilviljunarkenndan hátt og verið hefur til
þessa. Er því nauðsynlegt að auka hlutverk ríkisvaldsins og skipulagsstjórnarinnar
á þessu sviði. Ýtarlegar rannsóknir þurfa að fara fram á hugsanlegri nýtingu auð-
linda landsins, svo að unnt sé að gera viðtækari skipulagsáætlanir en hingað til
hefur tíðkæzt, um lengri tíma í senn og þó sérstaklega um stærri svæði, heil byggð-
arlæg eða landshluta.

Þá er og ekki aðeins rétt, að skipulagsstjórnin fylgist með eða áætli þróun
byggðar í landinu, heldur láti hún einnig rannsaka og gera áætlanir um æskilega
þróun byggðarinnar, svo að ríkisvaldið á þeim grundvelli geti með sérstökum að-
gerðum beinlínis stuðlað að hraðari uppbyggingu þeirra landssvæða, sem undan-
gengnar rannsóknir leiða í ljós að séu bezt til búsetu fallin, og hafi þannig forustu
um að beina fjárfestingu inn á þær brautir, sem mest gildi hafa.

Lög um skipulagsmál frá árinu 1921 hafa til þessa einvörðungu miðast við

skipulag einstakra þorpa og kaupstaða, og eru löngu úrelt. Með tillögu þessari er stefnt að því að nú þegar verði lagður grundvöllur að þeim vinnubrögðum, sem óhjákvæmilega verður að viðhafa á þessu sviði, ef vel á að takast. Lagt er til, að byrjað verði á Suðurlandsundirlöndinu, sem er eðlilega afmarkað landssvæði, auðugt að orkulindum með mikla framtíðarmöguleika, svo að mikilvægt er, að nú þegar verði reynt að gera sér sem bezta grein fyrir þeim möguleikum, sem fyrir hendi eru, og hvernig þeir verði bezt nýttir, miðað við framtíðarþarfir.

Með framkvæmd tillögunnar, ef samþykkt yrði, tekur skipulagsstjórn ríkisins að sér að skipuleggja frá grunni lítt byggð svæði, svo sem kringum hafnarstæði, fyrirhuguð orkuver o. s. frv., og auk þess yrðu gerðar heildartillögur um nýbýla-hverfi á sviði landbúnaðar og garðyrkju, viðskipta- og samgöngukerfi, staðsetningu félagsheimila, skóla, heilbrigðisstofnana og íþróttamannvirkja og aðrar opinberar framkvæmdir.

Loks fengist af slíkri heildarskipulagningu heils landshluta dýrmæt reynsla, sem kæmi að miklu gagni við skipulagningu annarra byggðarlaga. Jafnframt yrði að fenginni slíkri reynslu mun auðveldara að semja sérstök lög um heildarskipulagningu landsins alls (national planning), svo sem æskilegt væri að gera svo fljótt sem kostur er.

Tillaga þessi var flutt á ofanverðu seinasta þingi og var þá send nokkrum aðilum til umsagnar. Fékk tillagan jákvæðar undirtektir m. a. frá sýslufundi Árneshlíu. Rannsóknaráð ríkisins segir í umsögn: „Ekki er að efa, að hér er um mjög mikilvægt verkefni að ræða“, og enn fremur: „Slík skipulagning verður ekki unnin í flýti eða án verulegs undirbúnings.“

Í umsögn frá bankastjóra Framkvæmdabankans segir svo: „Það fer meir og meir í vöxt erlendis, að ákveðnir landshlutar séu teknir til skipulagningar í einu lagi. Mönnum er það ljóst, að atvinnulífið með sínum orku- og hráefnalindum og samgönguæðum myndar ásamt byggðarlaginu lífræna heild og að bezt fer á því, að þess sé gætt strax í upphafi, ef um nýtt land eða landssvæði er að ræða, eða um meiri háttar nýjar framkvæmdir á landssvæði, þar sem byggð er fyrir. Ég tel æskilegt, að samið verði heildarskipulag fyrir Suðurlandsundirlöndið, þar sem ekki er ólíklegt, að farið verði af stað með meiri háttar mannvirkjagerð þar á næstu árum, og að tillaga sú um þingsályktun, sem háttvirt allsherjarnefnd sameinaðs Alþingis hefur sent mér, stefni í rétta átt. Leyfi ég mér að mæla með því, að hún verði samþykkt.“

Í framsögu fyrir þessari tillögu á seinasta þingi var að því vikið, að nauðsyn bæri til að gera sér grein fyrir framtíðarskipan hafnarmála héraðsins, fyrirkomulagi heilbrigðismála, hvað snertir sjúkrahús eða heilsuverndarstöðvar, og færð voru rök að því, að mikil fjárfesting í félagsheimilum mundi nýtast betur í þágu íbúa héraðsins með því að haga staðsetningu þeirra eftir fyrirframgerðri áætlun til langs tíma.

Enn fremur var þess getið, að mikilvægt sé að skipuleggja frá grunni hagnýtingu jarðhita í Hveragerði til orkuvinnslu og lækninga. Gerð hefur verið áætlun um gufuorkuver til rafmagnsframleiðslu, en afgangsorka frá því mundi skapa skilyrði til efnaiðnaðar ýmiss konar og stórrekstrar í ræktun gróðurhúsaafurða. Einnig hafa vísindamenn gert áætlun um vinnslu á þungu vatni, en ákvörðun um framkvæmdir hefur verið frestað til ársins 1965. Í Hveragerði eru hin ákjósanlegustu skilyrði til rekstrar heilsuhæla að erlendra fyrirmynd, og Alþýðusamband Íslands áformar að reisa orlofsdvalarheimili á landssvæði, sem einnig mundi henta vel undir almenn hressingarhæli. Af þessu er ljóst, að reyna verður að fyrirbyggja, að eitt reki sig á annars horn, þegar til framkvæmda kemur. Verksmiðja og sjúkrahús fara ekki vel saman, en með skipulagningu fyrir fram, gerðri meðan tími er til, mætti ráðstafa landi með þeim hætti, að hvort tveggja kæmist fyrir, svo að vel færi.

Þá þarf ekki síður en skipuleggja í dreifbýlinu og stefna að því að gera landbúnaðinn arðsamari en verið hefur. Fyrst og fremst kemur til greina að vinna

markvisst að eflingu landbúnaðar á þeim svæðum landsins, þar sem búast má við mestum árangri, þar sem skilyrðin eru bezt frá náttúrunnar hendi. Koma þarf skipulagi á sandgræðslu í ríkum mæli og á kornrækt jafnvel í byggðahverfum, sem stofnuð yrðu sérstaklega um þessa búgrein, og svipaða tilhögun mætti hugsa sér um grasrækt til framleiðslu heymjöls í verksmiðjum. Skógrækt á vegum ríkisins kynni að verða til meiri nytsemdar en nú er með ræktun skjólbelta þvert yfir héruð. Leggja ber drög að aukinni landþurrkun í lágsveitum, rannsaka þarf heitarþol afréttanna og bæta nýtingu þeirra m. a. með samstarfi sveitarfélaga um dreifingu áburðar úr lofti. Allt eru þetta atriði, sem hafa verður í huga við væntanlega heildarskipulagningu.

Þá er til þess ætlað, að gerð verði áætlun um nýjar atvinnugreinar. Óvenjugóð skilyrði eru víða til laxaeldis. Með dælingu sjávar í áveituskurði mætti sennilega koma á stórfelldu fiskaeldi, og vel kæmi til greina, að hið opinbera hefði forgöngu um stofnun almenningssamtaka með bændum á öllu vatnasvæði Ölfusár og Hvítár um stórátök sem þarf, til þess að laxaklak og laxveiði verði hin arðvænlegasta búgrein. Rannsaka þarf möguleika á hagnýtingu hinna margvíslegu náttúruauðlinda. Hafin er með góðum árangri vinnsla þangmjöls úr sjávargróðri, en ókannað er með öllu, hvort útflutningur vikurgjalls og annarra byggingarefna væri arðbær. Þá er þess enn ógetið, að senn líður að fyrstu virkjun Þjórsár við Búrfell til vinnslu raforku til handa alumíníumveri, sem til greina kemur að staðsetja í Þorlákshöfn. Þjórsá er virkjanleg á 8 eða 10 stöðum, og eru þá ótaldir fjölmargir virkjunarstaðir við önnur stórfljót. Að þessu ber að huga, svo mjög sem afkoma landsmanna er undir því komin, að fljótlega takist að nýta þá orkuauðlegð, sem óbeizluð fellur í elfum landsins.

Það er engin tilviljun, að hagnýting hefur hér á landi verið hægari en efni standa til. Þjóðin hefur af vanefnum hagnýtt aðeins 3% af virkjanlegri vatnsorku, sem talin er vera um 4 millj. kw., og aðeins 1% af hitaorku landsins, sem talin er þreföld vatnsorkan og jafnframt ódýrasta orkulindin. En að mörgu má líta, þótt minna sé. Aðkallandi er að bæta skilyrði til móttöku erlendra ferðamanna á Suðurlandi. Staðsetningu og innréttingu skólahúsa ber að haga svo, að húsin megi nota sem gistihús að sumri til, og hraða þarf lagningu vegar milli Þingvalla, Laugardals, Geysis og Gullfoss. Þá þarf skjótlega að ákveða, hvort réttara sé að leggja Austurveg að Selfossi um Ölfus eða um brú á Ölfusárósi, sem nú er í athugun, samkvæmt tillögu, sem vísað var til ríkisstjórnarinnar á seinasta þingi.

Af framansögðu má ráða, að margt kemur til greina við svæðaskipulag og að ærin ástæða er til að taka skipulagsmál Suðurlandsundirlendis fyrir sem sérstakt verkefni. Kynslóðar okkar bíður langur verkefnalisti, sem verður ekki tæmdur á augabragði. Velja verður þær framkvæmdir, sem leiða til mestrar framleiðniaukningar. Handahóf fortíðarinnar verður að víkja fyrir vísindalegri skipulagningu í þágu framtíðarinnar. Þá gefast tækifæri til að ná hraðari vexti þjóðartekna hér en í öðrum ríkjum. Væntanleg framkvæmdaáætlun ríkisstjórnarinnar um þjóðarbúskapinn í heild verður vafalaust mikilsvert framfaraspor, en hvort sem lítið er langt eða skammt fram á veginn, er ljóst, að framkvæmd þessarar tillögu um svæðaskipulag með nýtizkulegum hætti yrði einnig talsvert spor í áttina til velferðarríkis.“